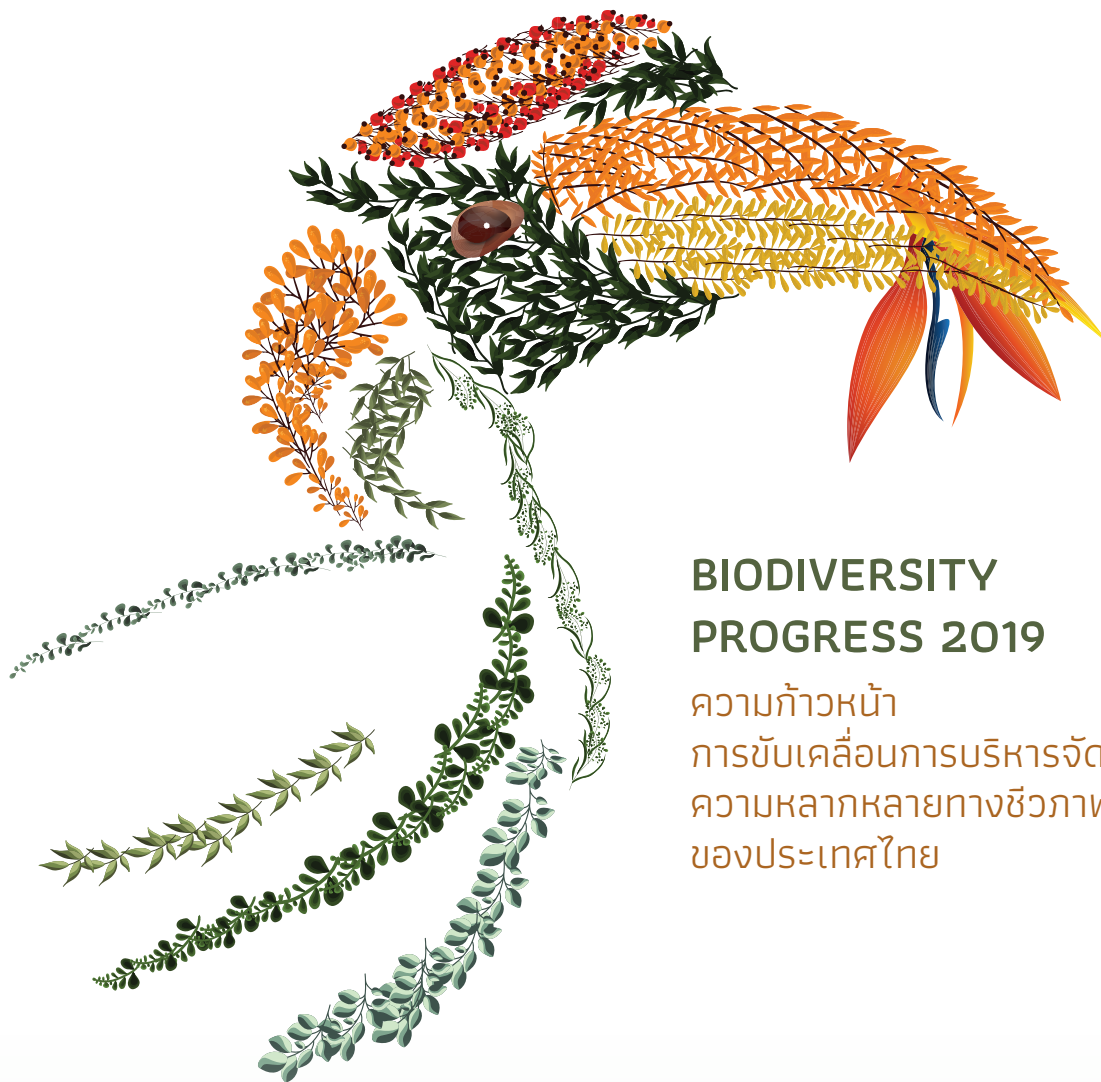

BIODIVERSITY PROGRESS 2019

ความก้าวหน้า
การขับเคลื่อนการบริหารจัดการ
ความหลากหลายทางชีวภาพ
ของประเทศไทย

เอกสารสรุปรายงานแห่งชาติด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ฉบับที่ 6 ของประเทศไทย

ความหลากหลายทางชีวภาพ
กับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

BIODIVERSITY PROGRESS 2019

ความก้าวหน้า
การขับเคลื่อนการบริหารจัดการ
ความหลากหลายทางชีวภาพ
ของประเทศไทย

๒๑

ด้วยพันธกรณีของภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) กำหนดให้รัฐภาคีอนุสัญญาฯ ต้องเสนอรายงานต่อสำนักเลขาธิการอนุสัญญาฯ ตามระยะที่เวลาที่กำหนด ซึ่งได้มีการกำหนดให้ส่งรายงานแห่งชาติ ทุก ๆ 4 ปี เพื่อสะท้อนความก้าวหน้าการดำเนินงานของประเทศตามข้อตกลงด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ โดยมีการจัดทำรายงานฉบับแรก ในปี 2541 และดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงปี 2561 นับเป็นรายงานฉบับที่ 6

ในการจัดทำรายงานแห่งชาติฯ ฉบับที่ 6 ของประเทศไทย คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 28 มีนาคม 2560 มอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดำเนินการ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย โดยการสนับสนุนจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ประเทศไทย และกองทุนสิ่งแวดล้อมโลก (GEF) โดยมีการรวบรวมข้อมูล การแต่งตั้งและประชุมคณะกรรมการกำกับการดำเนินงาน จัดการประชุมหารือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ต่อจากนั้น ได้เสนอรายงานแห่งชาติฯ ต่อคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพ (กอช.) พิจารณาให้ข้อคิดเห็น และเสนอต่อสำนักเลขาธิการอนุสัญญาฯ ตามลำดับ พร้อมจัดทำเอกสารฉบับนี้ขึ้น เพื่อสรุปสาระสำคัญเผยแพร่แก่ผู้สนใจ

ทิศทางและนโยบายของประเทศด้านความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นประเด็นที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 อันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ระบุให้บุคคลและชุมชนมีสิทธิในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์อย่างสมดุล กำหนดให้รัฐคอยควบคุมดูแลกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ

อีกทั้ง ยังเป็นประเด็นสำคัญของยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580 ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติประเด็นการเติบโตอย่างยั่งยืน นอกจากนั้น ยังมีแผนอื่น ๆ ของประเทศที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แผนการปฏิรูปประเทศด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - 2564 นโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2560 - 2564 รวมถึงแผนแม่บทบูรณาการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. 2558 - 2564 ที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแผนหลักด้านความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ

มุ่งลดผลกระทบและดูแลรักษาสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติอันเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ ให้ความสำคัญต่อการสร้างมูลค่าจากฐานทรัพยากรชีวภาพ เกษตรชีวภาพและอุตสาหกรรมชีวภาพ พร้อมปรับปรุงกลไกการบริหารจัดการและพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงานในระดับต่างๆ

เป้าหมายระดับชาติว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ

ในช่วง พ.ศ. 2560 - 2564

ประเทศไทยได้จัดทำกรอบนโยบายและแผนด้านความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2551 สำหรับแผนแม่บทบูรณาการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. 2558-2564 ถือเป็นแผนหลักด้านความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 4 ด้าน ซึ่งในการขับเคลื่อนแผนแม่บทฯ ได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการฯ ขึ้น 2 ระยะ สำหรับแผนปฏิบัติการฯ พ.ศ. 2560 - 2564 ได้กำหนดเป้าหมายระดับชาติไว้จำนวน 25 เป้าหมาย ดังนี้

บูรณาการคุณค่า และการจัดการ โดยการมีส่วนร่วม ในทุกระดับ

อนุรักษ์ฟื้นฟู ความหลากหลายทางชีวภาพ

คุ้มครองสิทธิ และแบ่งปันผลประโยชน์

พัฒนาองค์ความรู้ และระบบฐานข้อมูล

ประสิทธิผลการดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายระดับชาติ

การประเมินผลการดำเนินงานตามมาตรการต่าง ๆ ภายใต้แผนปฏิบัติการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ. 2560 - 2564 จำนวน 11 มาตรการ แบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ ได้แก่ ● มีประสิทธิผล ○ มีประสิทธิผลบางส่วน ○ ไม่มีประสิทธิผล โดยพบว่าส่วนใหญ่มีประสิทธิภาพบางส่วน ดังนี้

- มาตรการที่ 1 การเสริมสร้างความตระหนักและให้การศึกษาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ
- มาตรการที่ 2 การบูรณาการและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ
- มาตรการที่ 3 การอนุรักษ์ พันธุ์ และปกป้องคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ
- มาตรการที่ 4 การลดภัยคุกคามและใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน
- มาตรการที่ 5 การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ
- มาตรการที่ 6 การจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน
- มาตรการที่ 7 การจัดการความปลอดภัยทางชีวภาพ
- มาตรการที่ 8 การปกป้องคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรม
- มาตรการที่ 9 การวิจัยและพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพ
- มาตรการที่ 10 การจัดการองค์ความรู้และฐานข้อมูล
- มาตรการที่ 11 การสงวนและรักษามรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ

ปัญหาอุปสรรคในการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศที่ผ่านมา ยังไม่มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากนัก การใช้องค์ความรู้และข้อมูลทางวิชาการยังไม่เพียงพอ มีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูล ขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ และยังไม่ได้ผลักดันให้กฎระเบียบที่ริเริ่มใหม่ได้มีผลบังคับใช้อย่างจริงจัง

ความก้าวหน้าในการขับเคลื่อนเป้าหมายระดับชาติ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 บูรณาการคุณค่าและการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

1 ความตระหนัก

จากการสำรวจในกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ประชาคมวิจัยและภาครัฐส่วนใหญ่มีความรู้และความตระหนักด้านความหลากหลายทางชีวภาพอยู่ในระดับดี ขณะที่ภาคธุรกิจเอกชน ชุมชน และภาคการศึกษาส่วนน้อยที่มีความรู้ความตระหนักในระดับดี นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนในระดับดี แม้ว่าที่ผ่านมาหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการให้ความรู้ จัดกิจกรรม ตั้งศูนย์เรียนรู้ในชุมชน และประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่าง ๆ

2 หลักสูตร

มีเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพกำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และหลักสูตรของสถาบันการศึกษาทุกระดับ นำไปสู่การเรียนรู้การสอนหรือกิจกรรมเรียนรู้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา โดยมีกรณีตัวอย่างหลายแห่ง และมีการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนการเรียนรู้ด้านความหลากหลายทางชีวภาพในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

3 นโยบาย

นโยบายและแผนของประเทศได้มีการผนวกประเด็นการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพไว้อย่างชัดเจน ตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนการปฏิรูปประเทศ และแผนของหน่วยงานต่าง ๆ นอกจากนี้ พบว่ามีการนำไปผนวกในแผนพัฒนากลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาจังหวัด และข้อบัญญัติท้องถิ่นบางแห่ง

4 กลไกทางการเงิน

มีกลไกสนับสนุนการดำเนินการด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ ธนาครด้นไม้ ตราสารหนี้สีเขียว (Green Bond) การนำร่องมาตรการตอบแทนการให้บริการของระบบนิเวศ (PES) กองทุนสิ่งแวดล้อม มาตรการภาษีเพื่อส่งเสริมการดำเนินโครงการสนับสนุนป่าชุมชนลดโลกร้อน การลดหย่อนภาษีแก่ธุรกิจที่มีการศึกษาวิจัย พัฒนาองค์ความรู้ หรือการดำเนินกิจกรรมด้านอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

5 ระเบียบที่เป็นอุปสรรค

แก้ไขกฎหมายให้เอื้อต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ ได้แก่ พรบ.ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558 พรบ.สวนป่า (ฉ.2) พ.ศ. 2558 พรบ.ป่าสงวนแห่งชาติ (ฉ.4) พ.ศ. 2559 พรก.การประมง (ฉ.2) พ.ศ. 2560 พรบ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (ฉ.2) พ.ศ. 2561 พรบ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 พรบ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 พรบ.ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 พรบ.ป่าไม้ (ฉ.8) พ.ศ. 2562 และอยู่ระหว่างการจัดทำ (ร่าง) พรบ.ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ.

6 การมีส่วนร่วม

มีกลไกการเชื่อมโยงในระดับต่าง ๆ ได้แก่ คณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติ (กชช.) และคณะอนุกรรมการภายใต้ กชช. 8 คณะ คณะกรรมการกลางความปลอดภัยทางชีวภาพ คณะกรรมการและคณะทำงานการขับเคลื่อนโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ในระดับจังหวัดและท้องถิ่น

7 แรงจูงใจ

มีมาตรการตาม พรบ.ป่าไม้ (ฉ.8) พ.ศ. 2562 กำหนดให้ไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจที่ขึ้นในที่ดินที่มีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองตามประมวลกฎหมายที่ดินไม่เป็นไม้หวงห้ามมาตรการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยและที่ทำกินแก่ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ การส่งเสริมให้เกิดการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรและภาคประมงอย่างยั่งยืน การสนับสนุนทุนวิจัย และการมอบรางวัลเชิดชูเกียรติต่าง ๆ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 อนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ

พื้นที่ป่าในปี 2561 มี 102.49 ล้านไร่ (ร้อยละ 31.68 ของพื้นที่ประเทศ) เพิ่มขึ้นจากปี 2560 เล็กน้อย ส่วนพื้นที่ป่าชายเลนในปี 2561 มี 2.86 ล้านไร่ เพิ่มขึ้นจากปี 2557 ขณะที่แหล่งหญ้าในภาพรวมมีแนวโน้มคงที่และสมบูรณ์ขึ้น ส่วนแนวปะการังโดยภาพรวมมีแนวโน้มคงที่

ประชากรช้างป่ามีแนวโน้มโดยรวมค่อนข้างคงที่ ประชากรกระทิงดีขึ้นกว่าในอดีต มีการจัดทำร่างแผนปฏิบัติการเพื่อคุ้มครองสมเสร็จและศึกษาแนวทางการขยายพันธุ์เพื่อนำไปสู่การปล่อยคืนสู่ธรรมชาติ มีการปล่อยนกกระเรียนพันธุ์ไทยคืนสู่พื้นที่ธรรมชาติได้มากขึ้น กวางป่าถูกประกาศเป็นสัตว์พื้นเมืองไทยประจำถิ่นและพบการกระจายในพื้นที่กลุ่มป่าอนุรักษ์ต่าง ๆ สัตว์น้ำพื้นถิ่นกลุ่มปลาโดยรวมมีแนวโน้มลดลง ส่วนพลับพลึงธารเป็นชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่นในพื้นที่ภาคใต้มีสถานภาพดีขึ้น

มีพื้นที่คุ้มครองและตัวแทนทางนิเวศมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติต่าง ๆ 66 แห่ง มีมาตรการจัดการในพื้นที่วิกฤติและพื้นที่ที่มีความสำคัญ ได้แก่ ผืนป่าตะวันตก พื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง บริเวณชายหาดในบางพื้นที่ แผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในระดับจังหวัดบางแห่ง ให้เอื้อต่อการอยู่อาศัยของชนิดพันธุ์พืชและสัตว์ที่มีความสำคัญ ได้แก่ พลับพลึงธาร นกชายเลนปากช้อน เป็นต้น

มีการจัดตั้งสวนพันธุกรรมไม้ป่า “ศูนย์วนวัฒนวิจัย” ในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่มีค่าทางเศรษฐกิจและมีลักษณะดีจากป่าธรรมชาติมาปลูก จัดทำแปลงตัวอย่างถาวรเพื่ออนุรักษ์และศึกษาวิจัยแหล่งพันธุกรรมไม้ในระบบนิเวศป่าธรรมชาติ มีการดำเนินโครงการธนาคารทรัพยากรชีวภาพแห่งชาติ เพื่ออนุรักษ์ วิจัย และใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพ และอยู่ระหว่างร่าง พรบ.ความหลากหลายทางชีวภาพ พ.ศ.

12 ควบคุม
มลพิษ

ร้อยละ 80 ของคุณภาพน้ำแหล่งน้ำผิวดินอยู่ในเกณฑ์ดี และร้อยละ 88 ของคุณภาพน้ำแหล่งน้ำทะเลอยู่ในเกณฑ์ดี โดยพบว่าคุณภาพน้ำแหล่งน้ำผิวดินในปี 2561 มีคุณภาพน้ำที่อยู่ในเกณฑ์พอใช้ ถึงดี ร้อยละ 91 และมีคุณภาพน้ำที่อยู่ในเกณฑ์เสื่อมโทรม ร้อยละ 9 โดยไม่มีแหล่งน้ำที่มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์ดีมากและเสื่อมโทรมมาก ในขณะที่ คุณภาพน้ำทะเลชายฝั่ง ในปี 2561 มีแนวโน้มเสื่อมโทรมลง โดยคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์พอใช้ถึงดีมาก ร้อยละ 94 และเกณฑ์เสื่อมโทรมถึงเสื่อมโทรมมาก ร้อยละ 6

13 ประโยชน์
ที่ยั่งยืน

ภาคเกษตร: ขับเคลื่อนระบบวนเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดิน เป็นการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางปฏิบัติ ภาคป่าไม้: มีการส่งเสริมการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนโดยการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าวัฒนธรรมในพื้นที่ป่าดงใหญ่ ภาคประมง: หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ลงนามประกาศเจตนารมณ์ว่าด้วยความร่วมมือในการ “ปรับปรุงการทำประมงปลาโอตา ผังอ่าวไทยให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน” ภาคการท่องเที่ยว: มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism) ภาคพลังงานและเหมืองแร่: มีการส่งเสริมการบริหารจัดการแร่แบบมีธรรมาภิบาลและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

14 จัดการ
พื้นที่ชุ่มน้ำ

มีกลไกการอำนวยความสะดวกการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำในระดับจังหวัด มีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำสงครามตอนล่าง รวมทั้งมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำแม่น้ำสงครามตอนล่างแบบบูรณาการ พ.ศ. 2560-2564 มีการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในไทยและน้ำโขง และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำจังหวัดเชียงรายและคณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำจังหวัดเชียงราย เป็นต้น

15 การสูญเสีย
พื้นที่ชุ่มน้ำ

มีพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ รวม 14 แห่ง ในจำนวนนี้ มี 7 แห่ง ที่มีการจัดทำมาตรการการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำตามกฎหมายแล้ว อย่างไรก็ตาม พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศที่อยู่ภายใต้เขตอุทยานแห่งชาติจะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ห้ามมิให้บุคคลใดกระทำการใด ๆ ให้เสื่อมสภาพหรือเปลี่ยนแปลงสภาพพื้นที่ไปจากเดิม

มีการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานในต่าง ๆ อาทิ พื้นที่มรดกโลกกลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติกุยบุรี ทำการศึกษาและจัดลำดับความสำคัญของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานที่ควรป้องกันควบคุม กำจัดและ/หรือใช้ประโยชน์และกำหนดมาตรการในการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน และมีการจัดทำคู่มือทะเบียนชนิดพันธุ์พืชต่างถิ่น พร้อมเส้นทางการแพร่ระบาด

มีมาตรการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานในระบบนิเวศที่สำคัญของประเทศ โดยมีการเฝ้าระวังประเมินความชุกชุม และศึกษาข้อมูลเพื่อนำไปสู่การกำหนดมาตรการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานในระบบนิเวศ รวม 3 ชนิดพันธุ์ (ปลาหมอสีคางดำ ปลาหมอขามัน และปลาหมอขามัน) และมีประกาศ เรื่อง ห้ามทิ้งน้ำมัน น้ำปนน้ำมัน เคมีภัณฑ์ น้ำเสีย อับเฉา หรือสิ่งเป็นพิษอันตราย รวมถึงขยะ สิ่งปฏิกูล หรือขยะอันตรายในแม่น้ำ หรือทะเลในอาณาบริเวณการทำเรือแห่งประเทศไทย

มีการปรับปรุงแนวทางปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยทางชีวภาพสำหรับการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีชีวภาพสมัยใหม่ จัดทำแนวทางปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยทางชีวภาพสำหรับการใช้จุลินทรีย์ดัดแปลงพันธุกรรมในสภาพควบคุมเพื่อใช้ในระดับโรงงานต้นแบบและอุตสาหกรรม แนวทางปฏิบัติในการประเมินความปลอดภัยทางชีวภาพสำหรับพืชดัดแปลงพันธุกรรมแบบรวมยีนและผลิตภัณฑ์ แนวทางปฏิบัติการสร้างโรงเรือนทดลองสำหรับพืชดัดแปลงพันธุกรรม รวมถึงได้นำหลักการระมัดระวังล่วงหน้าไปใช้ในการกำกัับดูแลความปลอดภัยทางชีวภาพอย่างต่อเนื่อง

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ปกป้องคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประเทศ และบริหารจัดการ เพื่อเพิ่มพูน และแบ่งปันผลประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพโดยสอดคล้องกับแนวทาง เศรษฐกิจสีเขียว

19 กลไก
การเข้าถึง

มีหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมได้ดำเนินการจัดทำหรือปรับปรุงกลไกการให้อนุญาตเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเรียบร้อยแล้วกว่า 10 หน่วยงาน ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้กระทรวงทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงสาธารณสุข และ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

20 จัดการ
ผลประโยชน์

มีกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ และติดตามตรวจสอบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรม ได้แก่ พรก.การประมง (ฉ.2) พ.ศ. 2560 พรบ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มีการแต่งตั้งคณะอนุกรรมการวิชาการความหลากหลายทางชีวภาพด้านการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ และมีโครงการต่าง ๆ เกี่ยวกับการสร้างกระบวนการและการพัฒนาพัฒนาเครื่องมือ กลไก สำหรับการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์

21 ชุมชน
ท้องถิ่น

มีการเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนท้องถิ่นนาร่องเกี่ยวกับกลไกและระเบียบการเข้าถึงทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรม และจัดทำกลไกและกฎระเบียบเกี่ยวกับการเข้าถึงและการแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรพันธุกรรมในประชาคมวิจัย

22 สันกำลัง
อนุรักษ์

มีมาตรการและกลไกนำผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่ได้จากผลิตภัณฑ์ชีวภาพกลับคืนสู่แหล่งกำเนิดชีวภาพเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน เช่น การจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) การมอบตราส่งเสริมผลิตภัณฑ์จากฐานทรัพยากรชีวภาพให้กับผู้ผลิตสินค้าตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด

ยุทธศาสตร์ที่ 4 พัฒนานองค์ความรู้และระบบฐานข้อมูลด้านความหลากหลายทางชีวภาพให้เป็นมาตรฐานสากล

ริเริ่มการจัดทำระบบคลังข้อมูลทรัพยากรชีวภาพของประเทศ เพื่อเป็นศูนย์กลางข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ (พืช สัตว์ จุลินทรีย์) ของประเทศที่มีระบบสืบค้นเพื่อเข้าถึงข้อมูลได้ ณ จุดเดียว และเป็นเครื่องมือช่วยในการนำองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ได้มากขึ้น มีกลไกการนำองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในรูปแบบคณะกรรมการต่าง ๆ และเว็บไซต์กลไกการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารความหลากหลายทางชีวภาพ (Clearing House Mechanism) และช่องทางอื่น ๆ

มีการจัดทำฐานข้อมูลทะเบียนแห่งชาติเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้พื้นบ้าน ด้าน ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก มีการจัดเก็บข้อมูลฐานข้อมูลเฉพาะเรื่องในประเด็นด้านความหลากหลายทางชีวภาพที่มีลำดับความสำคัญสูง เช่น ฐานข้อมูลพรรณไม้ ฐานข้อมูลเกาะในประเทศไทย ฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น

มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกฐานทรัพยากรท้องถิ่น ในโครงการ อพ.สธ. กว่า 1,700 เป็นเทศบาลเกือบ 500 แห่ง (เทศบาลทั้งหมด 2,444 แห่ง) ทั้งนี้ มีเป้าหมายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งสมัครเข้าร่วมสนองพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช

สถานภาพปัจจุบันของความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศ

ประเทศไทยมีความหลากหลายทางชีวภาพมากที่สุดแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งระบบนิเวศ ชนิดพันธุ์ และ พันธุกรรม ช่วยให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศต่าง ๆ สร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตรวมถึงมนุษย์ อีกทั้งมีแนวโน้มจะนำมาใช้ประโยชน์เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจและการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศมากขึ้น จึงต้องเข้าใจและจัดการความหลากหลายทางชีวภาพด้วยความระมัดระวังเพื่อให้เอื้อประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืน

ความหลากหลายด้านระบบนิเวศในประเทศไทย จำแนกได้ 7 ระบบนิเวศ โดยมีระบบนิเวศเกษตรและระบบนิเวศป่าไม้ เป็นระบบนิเวศหลัก คิดเป็นร้อยละ 55.73 และร้อยละ 31.68 ของพื้นที่ประเทศ (ข้อมูลปี 2561) ตามลำดับ นอกจากนี้ เป็นระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่ง ระบบนิเวศเกาะ ระบบนิเวศแหล่งน้ำในแผ่นดิน ระบบนิเวศแห้งแล้งและกึ่งชื้น และ ระบบนิเวศภูเขา

ระบบนิเวศภูเขา

ระบบนิเวศแหล่งน้ำในแผ่นดิน

ระบบนิเวศป่าไม้

ระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่ง

ระบบนิเวศแห้งแล้งและกึ่งชื้น

ระบบนิเวศเกาะ

ระบบนิเวศเกษตร

พืช

อย่างน้อย 14,000 ชนิด

สัตว์มีกระดูกสันหลัง

อย่างน้อย 4,700 ชนิด

สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง

อย่างน้อย 80,000 ชนิด

จุลินทรีย์

อย่างน้อย 200,000 ชนิด

ส่วนความหลากหลายด้านชนิดพันธุ์ จากข้อมูลเมื่อปี 2558 พบพืชที่มีต่อลำเลียงและพืชไม่มีต่อลำเลียงไม่น้อยกว่า 14,000 ชนิด โดยมีชนิดพันธุ์สูญพันธุ์ในธรรมชาติ 2 ชนิด ได้แก่ พามูย่น้อยและโสกระย้า ชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามประมาณ 964 ชนิด และได้มีการสำรวจพบชนิดพันธุ์ใหม่ของโลกในประเทศไทย ในช่วงปี 2557-2561 จำนวน 202 ชนิด เช่น เข็มใบม่วง พืชนาศน์ดอยหัวหมด มะพลับเพ็งคล้ายทองกลางหินปูน เป็นต้น ด้านชนิดพันธุ์สัตว์มีกระดูกสันหลัง มีอย่างน้อย 4,700 ชนิด ซึ่งจากการประเมินสถานภาพบางส่วน พบว่าสูญพันธุ์แล้ว 8 ชนิด สูญพันธุ์ในธรรมชาติ 4 ชนิด ถูกคุกคาม 569 ชนิด และมีแนวโน้มชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีชนิดพันธุ์สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง อย่างน้อย 80,000 ชนิด และมีจุลินทรีย์อย่างน้อย 200,000 ชนิด

ปัจจุบันมีภัยคุกคามจากชนิดพันธุ์ต่างถิ่นเพิ่มมากขึ้น จึงมีการสำรวจและปรับปรุงทะเบียนชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่ควรป้องกัน ควบคุม และกำจัด 323 ชนิด พบว่า มีชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีลำดับความสำคัญสูง จำแนกเป็นพันธุ์สัตว์ต่างถิ่น 12 ชนิด และพันธุ์พืชต่างถิ่น 11 ชนิด (ข้อมูลปี 2561)

การดำเนินงานเพื่อบรรลุเป้าหมายของกลยุทธ์ทั่วโลก สำหรับการอนุรักษ์พืช

การจัดทำรายงานแห่งชาติฯ ในปี 2561 ประเทศไทยได้มีการรายงานการดำเนินงานตามกลยุทธ์ทั่วโลกสำหรับการอนุรักษ์พืช (Global Strategy for Plant Conservation: GSPC) ซึ่งประกอบด้วย 5 วัตถุประสงค์ 16 เป้าหมาย โดยประเทศไทยสามารถบรรลุเป้าหมาย GSPC ได้ในเวลาที่กำหนด พ.ศ. 2563 เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากที่ผ่านมา ได้ดำเนินงานครอบคลุมการจัดทำและเผยแพร่ข้อมูลรายชื่อพรรณไม้ การประเมินสถานภาพการอนุรักษ์ชนิดพันธุ์พืชที่จำแนกระบุแล้วไว้เกือบทั้งหมด นอกจากนี้ มีการจัดทำข้อมูล การพัฒนาองค์ความรู้ และการพัฒนาบุคลากร รวมถึงเครือข่ายต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์พันธุ์พืชส่วนใหญ่ดำเนินการในเขตอนุรักษ์ตามกฎหมาย ซึ่งยังถูกคุกคามจากการท่องเที่ยว การลักลอบเก็บพืชหายากเพื่อการค้า ส่วนพื้นที่ในภาคการเกษตรยังไม่มีข้อมูลที่สามารถทำการประเมินได้ชัดเจน นอกจากนี้ ยังขาดข้อมูลการรักษาชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามไว้ในแหล่งรวบรวมนอกถิ่นที่อยู่อาศัย เพื่อการนำกลับไปฟื้นฟูในธรรมชาติ

สำหรับเป้าหมายที่มีแนวโน้มจะไม่บรรลุ ได้แก่ เป้าหมายเกี่ยวกับการใช้ที่ดินในการผลิตได้รับการจัดการอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับการอนุรักษ์ความหลากหลายของพืช การคุ้มครองชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามโดยการรักษาไว้ในแหล่งรวบรวมนอกถิ่นที่อยู่อาศัย และการที่ผลผลิตพืชที่เก็บเกี่ยวจากป่าทั้งหมดมาจากแหล่งที่มีความยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นมีความโดดเด่นกระจายในภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งหลายชุมชนยังคงสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและผานองค์ความรู้ใหม่ ในการดูแลรักษาป่าชุมชนกว่า 2,400 ล้านไร่ มีการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง ทั้งป่าชายเลน พันธุ์สัตว์น้ำ เก็บขยะชายฝั่ง การเฝ้าระวังการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยจากกิจกรรมและมลพิษ รวมถึงการพัฒนาเครือข่ายที่กระจายในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ชุมชนท้องถิ่นบางแห่งมีส่วนสำคัญในการดำรงรักษาความหลากหลายทางพันธุกรรม สวนกระแสน้ำกับการบริโภค และการพึ่งพิงเกษตรพาณิชย์ของสังคมภายนอก มีการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวซึ่งมีคุณค่าต่อความมั่นคงทางอาหารและสร้างความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศเกษตร โดยรวมตัวกันรวบรวมพันธุ์ข้าวพื้นเมือง การทำนาแบบดั้งเดิมเชื่อมโยงไปยังการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับข้าวและการส่งเสริมการท่องเที่ยว มีการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวเฉพาะถิ่นในพื้นที่ต่างๆ นอกจากนี้ มีผู้รู้ในท้องถิ่นอนุรักษ์พืชสมุนไพร โดยอาศัยภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อน การรวบรวมและอนุรักษ์พันธุ์กล้วยไม้ และการเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครประจำหมู่บ้านในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทำการสำรวจ รวบรวม และขยายพันธุ์พืช รวมทั้งเก็บรักษาพันธุกรรมดั้งเดิม

ส่วนวิถีชุมชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ได้มีการกำหนดกฎกติกาการใช้ประโยชน์จากต้นไม้มและปลูกทดแทน กำหนดวิธีการตัดหน่อไม้ในป่าชุมชน กำหนดฤดูกาลเก็บหาหน่อไม้และเห็ดเพื่อให้ป่าได้ฟื้นตัว ห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ ห้ามจับสัตว์น้ำขนาดเล็ก กำหนดแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ มีการรวมตัวกันจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยไม่ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่น

บทบาทของผู้หญิง

บทบาทของผู้หญิงในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ พบว่า ผู้หญิงไทยมักอยู่เบื้องหลังความสำเร็จต่าง ๆ มีส่วนในการตัดสินใจของผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว โดยผู้หญิงมีความใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในฐานะผู้ใช้ประโยชน์และผู้ดูแลรักษาฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ มีบทบาทสำคัญ ดังนี้

- ผู้หญิงในสังคมไทยมักทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลตรหลาน จึงมีความใกล้ชิดและมีโอกาสถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาในการดูแลรักษาฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพ
- ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์และการเพาะปลูกพืช ทำการผลิตอาหารที่ปลอดภัยไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและถิ่นอาศัยของพืชและสัตว์
- ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการเก็บหาของป่าและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน
- ผู้หญิงมีทักษะในการประสานงานและสื่อสารให้เกิดความร่วมมือ ตลอดจนการริเริ่มกลุ่มในชุมชนซึ่งได้ก่อให้เกิดศักยภาพและพลังในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ

ฯลฯ

อีกทั้ง มีสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังพระราชสมัญญา “พระมารดาแห่งการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ” และมีสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ให้ความสำคัญพระทัยในการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชมาโดยตลอด

การบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในอนาคต

ทิศทางการบริหารจัดการความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศในอนาคต ควรให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วม การบูรณาการ การใช้องค์ความรู้ และการเชื่อมโยงกับประเด็นสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการเชื่อมโยงกับนโยบายและแผนในระดับต่าง ๆ ดังนี้

การบูรณาการความหลากหลายทางชีวภาพกับห่วงโซ่อุปทานในภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ภาคการเกษตร ประมง พลังงาน ท่องเที่ยว และโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งเชื่อมโยงกับแผนส่งเสริมการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืน แผนงานและโครงการขนาดใหญ่ของภาครัฐ

การบังคับใช้กฎหมายให้เกิดผลเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะที่เพิ่งประกาศใช้ อาทิ กฎหมายที่เกี่ยวกับป่าไม้ การประมง การจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสีย รวมถึงแนวปฏิบัติเพื่อความปลอดภัยทางชีวภาพ

การดูแลรักษาแหล่งที่อยู่อาศัยของชนิดพันธุ์สำคัญนอกเขตอนุรักษ์ ซึ่งควรจัดทำผังการใช้ที่ดินเป็นการเฉพาะเพื่ออนุรักษ์ถิ่นที่อยู่อาศัยของพืชเฉพาะถิ่น นกอพยพ รวมถึงพื้นที่ชุ่มน้ำในระดับท้องถิ่น

ส่งเสริมบทบาทและการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ และภาคธุรกิจเอกชน ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเชื่อมโยงกับวาระการพัฒนาที่ยั่งยืนในเรื่องหุ้นส่วนความร่วมมือ

พัฒนาบุคลากรและการศึกษาวิจัย ด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เพียงพอต่อการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามกรอบการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในระดับประเทศและนานาชาติ

ความก้าวหน้าในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการ
ด้านความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทย

☐ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	☐ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ประเทศไทย
รวิวรรณ ภูริเดช	แสงโรจน์ ศรีสวัสดิ์ไกรศร
เลขาธิการ	Programme Specialist, IGSD Unit
จิตตินันท์ เรืองวีรยุทธ	นภาพร ยูเบิร์ก
ผู้อำนวยการกองจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ	Programme Analyst, IGSD Unit
เบญจมากรณ์ วัฒนธงชัย	
นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ	
วัลลภ ปรัชมาตย์	
นักวิชาการสิ่งแวดล้อมชำนาญการพิเศษ	

จัดทำโดย	มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
	เบญจมาส โชติทอง วาสีฐี แก้วจุลลา
	ธนรัตน์ ธนวัฒน์ ชอลดา พันธัง
ออกแบบ	ณชน พชรชัยกุล
พิมพ์ที่	สำนักพิมพ์สื่อตะวัน, กรุงเทพฯ

